

НАЦІОНАЛЬНИЙ СКЛАД СТУДЕНТІВ ВИЩОЇ ТЕХНІЧНОЇ ШКОЛИ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНО-ЕТНІЧНИХ ПРОЦЕСІВ У ЛЬВОВІ (1867-1914 РР.)

У 1870-80-их рр. у Галичині розпочався економічний ріст, який сприяв урбанізаційним процесам, в першу чергу такого міста як Львів. З 1869 р. до 1900 р. населення міста зросло відповідно з 87 109 осіб до 170 203 особи, тобто вдвічі [1, с.52]. Промисловий переворот у краї супроводжувався підготовкою кваліфікованих кадрів, яку здійснювала Технічна Академія (з 8 жовтня 1877 р. – Вища Технічна школа) у Львові.

Збільшення чисельності жителів Львова тісно пов'язане із інтенсивним промисловим розвитком краю, особливо залізничної, будівельної, поліграфічної, машинобудівної та харчової галузей господарства. В цей період у Львові з'являється громадський транспорт, телеграф, телефон, вуличне освітлення, водопровід, каналізація [2, с.147].

Паралельно відбувається поступовий ріст чисельності студентів Технічної Академії, яка після руйнівного обстрілу та пожежі 1848 р., яка знищила будівлю та інвентар навчального закладу, змогла відновити навчання. У 1850/51 навчальному році число студентів складало 77 осіб, у 1866/67 н. р. – 190 осіб, 1872/73 н. р. – 291 осіб, 1882/83 н. р. – 217 осіб, 1893/94 н. р. – 254 осіб, 1902/03 н. р. – 1026 осіб, 1911/12 н. р. – 1803 осіб [4, s.104,107; 5, s.21; 6, s.108; 7, s.65; 8, s.100; 9, s.78; 10, s.129-130].

Домінуючі позиції займали поляки, які у 1910 р. склали більше 50 % населення Львова. “Найінтенсивніше кількість поляків збільшувалася у тих містах, які розвивалися як промислові центри чи важливі транспортні вузли”[2, с.143]. Львів був водночас і першим, і другим. Тут поляки часто займали посади державних службовців, працівників навчальних закладів, військових чи лікарів. Промовистим є факт внутрішньої міграції поляків із Західної Галичини до східної частини краю. Зокрема, на 1890 р. до Східної Галичини переїхало 64 тис. осіб, які народились у західних повітах провінції. У Львові їх налічувалось 10,4 тис. чол., що складало 8,2 % чисельності населення міста [2, с.144].

Така національна динаміка мала прямий вплив на національний склад слухачів Технічної Академії, згодом Вищої технічної школи у Львові. Починаючи з 1869 р., коли з'являється інформація про національний склад студентів (без торгівельного відділу), аж до кінця австрійського періоду поляки значно переважали решту національностей в навчальному закладі. Зокрема, у 1869 р. їх налічувалось 138 осіб (65,7 % від загальної чисельності), в 1872/73 н. р. – 228 (78,3 %), 1893/94 н. р. – 210 (82,6 %), 1902/03 н. р. – 796 (77,5 %), 1911/12 н. р. – 1465 осіб (81,2 %)[5, s.21; 6, s.108; 7, s.65; 8, s.100; 9, s.78]. Потрібно зауважити, що до загального числа студентів-поляків теж зараховували русинів-латинників та вірменів, а з 1872/73 н. р. ще й студентів-євреї, тому ці дані потребують уточнення. Однак, можна констатувати, що в кінці XIX – початку XX ст. поляки становили 75-85 % всіх слухачів Вищої технічної школи у Львові.

В. Охримович наводить національний склад робітників Галичини на початок XX ст.: з 1000 робітників – 400 були поляками, 390 – євреями і тільки 180 українцями (русинами) [2, с.145]. Варто зауважити, що викривлений національний склад робітництва, відносно загальної чисельності населення, пов'язаний із значними національно-релігійними обмеженнями, які вводили місцеві промисловці. Так, на нафтопромислах Дрогобицько-Бориславського району існувало обмеження приймати на роботу греко-католиків, якими переважно були українці, що змушувало їх записуватись римо-католиками та полонізуватись. Таке ж становище існувало на тютюновій фабриці у Винниках [2, с.144,156].

Полонізаційним процесам сприяла крайова влада провідна роль в якій належала польській аристократії. “Австрійські переписи населення, як і пізніші польські, суттєво применшували кількість українців у Галичині”[2, с.138]. Особливо в цьому плані відзначились переписи 1880 і 1910 рр., які штучно завищували чисельність поляків у Галичині, натомість штучно зменшували число українців.

Українці у другій половині XIX – початку XX ст. склали від 15 до 20 % населення Львова. За даними І. Крип'якевича, на 1869 р. у Львові проживало 12 406 осіб греко-католицького віровизнання (14,2 %), а вже на 1900 р. їх було 33 876 осіб (19,9 %)[1, с.52]. Потрібно зауважити, що ці дані не враховують “латинників” – русинів-українців, які з різних причин прийняли римо-католицьке віровизнання [3, с.182]. Ще гірше становище було із “рідною” мовою спілкування. Греко-католики Львова були сильно сполонізовані, чому сприяв їх низький соціальний статус: 8,7 % були “домовою службою” (прислугою), 7 % – “доходячою службою” (допоміжним персоналом), 4 % – службовцями державних установ [2, с.149]. Окремою категорією були українці-військовослужбовці (26,8 % місцевих українців), але в переважній більшості вони були мобілізованими селянами, які після закінчення терміну служби повертались у рідну місцевість. Українці часто піддавались дискримінації при прийомі на роботу. “Польсько-єврейське середовище у містах не хотіло приймати українців”[2, с.163].

Такий стан речей підтверджує динаміка кількісного складу русинів-українців у Вищій технічній школі у Львові. Нажаль, до 1872/73 н. р. є інформація тільки щодо кількості студентів греко-католицького віросповідання, що залишає не врахованим українців-латинників. У 1868/1869 на Технічній відділ записалось 20 русинів (9,5 %), а вже у 1872/73 н. р. їх налічувалось 35 осіб (12 %, разом із римо-католиками)[5, s.21; 9, s.78]. Однак, вже через 20 років, їхня кількість не зростає, як поляків чи євреїв, а зменшується склавши 14 слухачів (5,5 %). На початку XX ст. кількість студентів-українців поступово збільшується: 1902/03 н. р. – 71 чоловік (6,9 %), 1911/12 н. р. – 105 осіб (5,6 %)[7, s.65; 8, s.100]. Але відсоткове співвідношення залишалось на тому ж рівні – частка студентів-українців не перевищувала 5-10 %.

Другою по величині групою львів'ян були євреї, які традиційно займались дрібною торгівлею і ремеслами. На 1869 р. їх налічувалось 26 694 чол. (30,6 %), а у 1900 р. – 45 104 чол. (26,5 %)[1, с.52]. Скорочення відсоткової кількості єврейського населення пояснюється втратою соціального значення їхніх традиційних занять, у зв'язку із промисловим переворотом та реформами австрійського уряду, які штовхали їх до еміграції. В цьому плані Львів не є показовим, оскільки він був центром внутрішнього переселення євреїв з маленьких містечок до Львова, що компенсувало втрати від міграційних процесів. Цьому сприяло скасування у 1867 р. заборони на поселення за межами єврейського кварталу (сучасні вул. Городоцька-вул. Шевченка-Проспект Свободи)[2, с.149]. Поряд знаходились будівлі Вищої технічної школи. Слухачі-євреї традиційно склали значну частину на Торгівельному відділі навчального закладу. Натомість на Технічному відділі їх було менше: у 1868/69 н. р. – 9 осіб (4,3 %), 1872/73 н. р. – 15 слухачів (5,2 %)[5, s.21; 9, s.78]. Цікавим аспектом є те, що до 1872/73 н. р. австрійська статистика зараховувала євреїв до німців, а з 1873 р. – до поляків, тільки приналежність до іудейського віросповідання дає можливість відокремити їх від цих національних груп.

З кінця XIX ст. кількість євреїв у Вищій технічній школі поступово зростає. У 1893/94 н. р. – 25 осіб (9,8 %), тобто вже в кількісному і відсотковому відношенні більше ніж студентів-українців. Початок XX ст. характеризувався ростом чисельності єврейських студентів у Вищій технічній школі: 1902/03 н. р. – 145 осіб (14,3 %), 1911/12 н. р. – 216 чоловік (11,9 %). Таким чином, після занепаду традиційних занять єврейського населення Галичини та відокремлення Торгівельного відділу в самостійний навчальний заклад, кількість студентів-євреїв поступово зростає перевищивши кількість українців. Проте, євреї так і не змогли подолати 15 %-й бар'єр загальної кількості студентів.

Отже, розвиток Львова як промислового і транспортного центру Галичини, в умовах промислового перевороту, сприяв змінам національного складу жителів Львова. У свою чергу, етнічний ландшафт міста безпосередньо впливав на формування контингенту слухачів провідного технічного навчального закладу краю – Технічної Академії (згодом Вищої технічної школи). Зокрема, студенти-поляки абсолютно домінували у навчальному закладі (2/3 чисельності), що не зовсім корелюється із часткою поляків у Львові. Таке становище пояснюється протекціонізмом крайової влади Галичини, в якій провідну роль відігравала польська аристократія. Натомість, частка русинів-українців поступово зменшувалась: із 10-12 % у 1870-х рр., до 5-6 % на початку XX ст. Їхнє місце займали студенти-євреї, які у 1890-х рр.

з змогли перевищити чисельність українців. Таким чином, історія Вищої технічної школи у Львові є віддзеркаленням національних процесів, які відбувались у Львові та Східній Галичині в другій половині XIX – початку XX ст.

Список використаних джерел і літератури:

1. Крип'якевич І. Львів. Його минувшина і теперішність. – Л.: Друкарня НТШ, 1910. – 64 с.
2. Лозинський Р. Етнічний склад населення Львова (у контексті суспільного розвитку Галичини). – Л.: Вид-ий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. – 358 с.
3. Павлишин О. Дилема ідентичності, або історія про те, як «латинники» (не) стали українцями/поляками (Галичина, середина XIX – перша половина XX ст.) // Україна модерна. – 2014. – № 21. – С.179-218.
4. Popławski Z. Dzieje Politechniki Lwowskiej 1844-1945. – Wrocław-Warszawa-Kraków: Wyd-wo Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1992. – 362 s.
5. Program c.k. Akademii Technicznej Lwowskiej na rok naukowy 1873/74. – Lwow, 1873. – Cz. II. – 30 s.
6. Program ces. król. Szkoły politechnicznej we Lwowie na rok naukowy 1894/95. – Lwow, 1894. – Cz. XXIII. – 112 s.
7. Program ces. król. Szkoły politechnicznej we Lwowie na rok naukowy 1903/04. – Lwow, 1903. – Cz. XXXII. – 70 s.
8. Program ces. król. Szkoły politechnicznej we Lwowie na rok naukowy 1912/13. – Lwow, 1912. – Cz. XLI. – 126 s.
9. Wiadomości statystyczne o mieście Lwowie. – Lwow: Drukarnia Narodowa W. Manieckiego, 1874. – Roczn. I. – 98 s.
10. Zajączkowski W. C. K. Szkoła Politechniczna we Lwowie. Rys historyczny, jej założenia i rozwoju, tudzież stan jej obecny. – Lwow: I Związkowa drukarnia, 1894. – 170 s.

Кулявичюс Сальвиюс

PhD, Вильнюсский университет, Исторический факультет

ИНСТРУМЕНТЫ ПРОПАГАНДЫ: МЕСТА ЗАХОРОНЕНИЙ ВОИНОВ СОВЕТСКОГО СОЮЗА ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ В ЛИТВЕ. СТАРЫЕ И НОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ

Места захоронений воинов Советского Союза Второй мировой войны являются местами вторичного погребения, созданными в Литве в основном в 1945–1956 гг. Вторичное погребение словно лишило данные места исторической конкретики (аутентичности места, персонализации) и позволило создавать их в соответствии с политическими и идеологическими потребностями определённого периода. В 1990-ые в Литве произошла девальвация мифа *Великой Отечественной войны* – с вершин политики памяти он был отброшен на ее окраины. Памятники *Победе* и героям войны были демонтированы и из привычных акцентов городских общественных мест превратились в экспонаты и объекты развлечения парка Груто. Тем временем останки воинов предопределили иную судьбу мест захоронений воинов Советского Союза – их сеть и сами места, по сути, остались не тронутыми и застыли в течение одного или двух десятилетий. В 2000-2010 гг. эти места приобрели актуальность, но уже не в качестве пропаганды одной идеологии, а в качестве точки столкновения нескольких видов памяти. *Кладбища советских воинов Великой Отечественной войны* стали *Кладбищами советских воинов, погибших в войне 1941–1945 годов*, и *Местом захоронения воинов Советского Союза Второй мировой войны*. Различные наименования того же самого объекта свидетельствуют об его различной оценке.

В докладе анализируется процесс и ситуация, как эти места в Литве в последнее время (с 2000 г.) за деньги Российской Федерации и после реконструкции приобретает новый облик, удобный для распространения чужой идеологии и противоречащий “главной линии” политике памяти Литвы.